

КОНСЕНСУС – ОСНОВА ЕВОЛЮЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Трихліб Крістіна Олексіївна

Асистент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, асистент

e-mail: kristina.trihleb@mail.ru

Ключові слова: права людини, автономне тлумачення, консенсус, динамічне тлумачення, межі вільного розсуду, гармонізація.

Стандарти прав і свобод людини, закріплені в Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) і розтлумачені Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), мають надзвичайно важливе значення не тільки для України, а й для усіх цивілізованих демократичних країн. Європейська спільнота неодноразово підкреслювала, що ефективне забезпечення прав людини – головний обов'язок сучасної правової держави, яка керується принципом верховенства права.

Як відомо, ЄСПЛ тлумачить правові поняття, які застосовуються в ЄКПЛ, автономно. Терміни, що містяться в ЄКПЛ, можуть мати різний обсяг у рамках правового поля на території відповідної країни. При цьому ЄСПЛ не вважає себе зв'язаним тими значеннями, які ці терміни мають у національній юрисдикції конкретної держави. Отже, захист, наданий ЄКПЛ, може бути значно ширшим за обсягом, ніж захист, гарантований національним законодавством. Наприклад, поняття «сімейне життя» (і обов'язок держави

поважати його) може розповсюджуватися на форми співжиття, які не розглядаються як такі, що конституують «сім'ю» відповідно до національного законодавства. Це перешкоджає державам обмежувати конвенційні права шляхом визначення понять, що застосовуються в ЄКПЛ, та обходити міжнародні зобов'язання [1]. Так, у справі «Костовські проти Нідерландів» ЄСПЛ зазначив, що питання, хто є свідком, не має вирішуватися на підставі національного законодавства, цей термін слід тлумачити автономно [2; 1].

На сьогодні сформована ціла низка автономних понять: зокрема, у рішеннях ЄСПЛ містяться визначення таких термінів, як «цивільний» (*civil*), «кримінальний» (*criminal*), «обвинувачення» (*charge*), «особисте життя» (*private life*), «сімейне життя» (*family life*), «житло» (*home*), «кореспонденція» (*correspondence*), «майно» (*property*), закон (*law*) тощо. Автономне значення цих понять потрібно враховувати і національними органами законодавчої, виконавчої і судової влади під час застосування положень ЄКПЛ.

Як відомо, ЄСПЛ формально не зв'язаний прецедентами. У той же час Європейський суд з прав людини постановив, що саме в інтересах правової визначеності і передбачуваності рішень він не має змінювати своєї юрисдикції без вагомих причин [1]. При цьому у справі «Таймер проти Великобританії» від 25 квітня 1978 р. для відображення внутрішньої динамічної природи Конвенції ЄСПЛ описав її, як «живий інструмент, який ... повинен тлумачитись у світлі умов сьогодення» [3]. У Преамбулі ЄКПЛ зазначено, що вона була прийнята, зокрема, з перспективою подальшої реалізації прав людини та основних свобод [4, с. 5]. Це означає, що права, закріплені у ЄКПЛ, мають тлумачитися з огляду на сучасні умови для того, щоб бути практичними і ефективними. Соціологічні, технологічні та наукові зміни, стандарти у сфері прав людини, які розвиваються, а також зміна поглядів на норми моралі мають обов'язково враховуватися під час застосування ЄКПЛ [5, с. 18]. Тому ЄСПЛ неодноразово змінював свою позицію з деяких питань. Так, спочатку ЄСПЛ заперечував, що стосунки між одностатевими парами входять до сфери сімейного життя згідно зі ст. 8 ЄКПЛ (рішення ЄСПЛ у справі «Мата Естевес проти Іспанії») [6; 1]. Однак у справі «Шалк та Копф проти Австрії» ЄСПЛ визнав, що одностатеві пари користуються захистом на сімейне життя у зв'язку зі «швидким розвитком ставлення до одностатевих пар, що мало місце у багатьох країнах-членах Ради Європи, а також у зв'язку зі зростаючою тенденцією включати одностатеві пари до поняття «сім'я» у законодавстві Європейського Союзу» [7; 1]. Тут ЄСПЛ застосував еволюційний метод тлумачення ЄКПЛ.

Однак така свобода тлумачення не є безмежною. «Це правда, що Конвенція і Протоколи до неї повинні тлумачитися у світлі умов, які існують нині ..., проте Суд не може, з метою еволюційного тлумачення, виводити з Конвенції право, яке не було включене до неї спочатку» [8, с. 82, 83].

Основою еволюції норм ЄКПЛ через прецедентне право Європейського суду з прав людини є поняття «консенсус» [5, с. 18], що відбиває м'який баланс, якого необхідно досягти у відносинах між правовою системою ЄСПЛ і національними правовими системами, які повинні йти «нога в ногу» відповідно до лат. формули *mutatis mutandis* (змінити те, що необхідно змінити), закріпленої у справі «Хендсайд проти Великобританії» від 7 грудня 1976 р. [9]. «Ця формула надає беззаперечної законності новому розвитку та сприяє його укріпленню у внутрішньодержавних правопорядках, а також надихає Суд бути хоробрим або, навпаки, обмеженим у своєму тлумаченні Конвенції» [10, с. 51].

Якщо консенсус відсутній, ЄСПЛ, як правило, демонструє суддівське самообмеження. Так, у справі «Еванс проти Великобританії» ЄСПЛ зауважив: «77. ... Там, однак, де немає консенсусу серед держав-членів Ради Європи щодо відносної важливості зважуваних інтересів або щодо найбільш доцільних заходів з їх захисту, зокрема, там, де справа зачіпає делікатні моральні або етичні питання, допустимий вільний розсуд держави буде ширшим ...» [11]. У справі «Т. проти Великобританії» від 16 грудня 1999 р. ЄСПЛ наголосив: «... в Європі все ще немає загальноприйнятого мінімального віку для настання кримінальної відповідальності. ... Крім того, не може бути визначена й чітка тенденція з дослідження відповідних міжнародних текстів та інструментів. ... Відтак, Суд зазначає, що встановлення кримінальної відповідальності позивачу не є, по суті, результатом порушення статті 3 Конвенції» [12].

У прецедентному праві ЄСПЛ існує багато випадків, коли він покладався на існування консенсусу для пояснення (виправдання) динамічної інтерпретації ЄКПЛ. Зокрема, у справі «Даджен проти Великобританії», вирішуючи питання про існування законів, які визнають гомосексуальні відносини кримінальним злочином, ЄСПЛ зазначив, що, «порівнюючи з часом, коли законодавство діяло, сьогодні існує краще розуміння і, внаслідок зростаючої терпимості до гомосексуальної поведінки у переважній більшості країн-членів Ради Європи, в наш час гомосексуальну діяльність уже не розглядають як таку, щодо якої необхідно застосовувати санкції кримінального права» [13]. Отже, спираючись на практику ЄСПЛ, у ситуаціях, коли Суд вважає, що існує консенсус між європейськими державами з питання, яке зачіпає право людини, як правило, робиться висновок, що цей консенсус значно звужує межі вільного розсуду держави. Такий підхід можна порівняти з «гармонізаційною роллю» прецедентного права ЄСПЛ, однією з найважливіших функцій якого є поступове створення гармонійного застосування захисту прав людини, що дозволяє індивідам користуватися рівним захистом. При цьому гармонізаційна роль прецедентного права ЄСПЛ обмежується, якщо з певного аспекту захисту прав людини між європейськими країнами існують значні відмінності в їх

забезпеченні. У такому випадку, внаслідок відсутності європейського консенсусу, держави користуються вільним (не безмежним) розсудом [14].

Отже, еволюція європейського праворозуміння відбувається на підстав консенсусу як основи розвитку інтегрального праворозуміння, передовсім, у практиці Європейського суду з прав людини, що виконує гармонізаційну роль. Зокрема, динамічна інтерпретація прав людини пов'язана з розширенням та переформатуванням стандартів їх розуміння й тлумачення, зумовлених сучасним розвитком суспільства, права і зміною поглядів на норми моралі.

Література:

1. ECHR online [Electronic resource]: The European Convention on Human Rights (ECHR). – Introduction. – Mode of access: <http://echr-online.info/echr-introduction/> (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
2. Kostovski V. The Netherlands [Electronic resource]: ECHR Judgment, 20 Nov. 1989 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{dmdocnumber:\[695492\],itemid:\[001-57615\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{dmdocnumber:[695492],itemid:[001-57615]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
3. Tyrer V. The United Kingdom [Electronic resource]: ECHR Judgment, 25 Apr. 1978 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:\[Tyrer v. the United Kingdom\],documentcollectionid2:\[GRANDCHAMBER,CHAMBER\],itemid:\[001-57587\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:[Tyrer v. the United Kingdom],documentcollectionid2:[GRANDCHAMBER,CHAMBER],itemid:[001-57587]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
4. European Convention on Human Rights [Electronic resource]: from 4 Nov. 1950 (as amended by Protocols Nos. 11 and 14, supplemented by Protocols Nos. 1,4,6,7,12 and 13) – 55 p. // Council of Europe; European Court of Human Rights. – Mode of access: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
5. Spielmann D. Allowing the right Margin the European Court of Human Rights and the National Margin of appreciation doctrine: waiver or subsidiarity of European review? [Text] / D. Spielmann // Centre for European Legal Studies (CELS). Working Paper Series. – University of Cambridge. Faculty of law. – 29 Feb. 2012. – 30 p.
6. Mata Estevez v. Spain [Electronic resource]: ECHR Judgment, 10 May 2001 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{dmdocnumber:\[670621\],itemid:\[001-22334\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{dmdocnumber:[670621],itemid:[001-22334]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
7. Schalk and Kopf v. Austria [Electronic resource]: ECHR Judgment, 22 Nov. 2010 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{dmdocnumber:\[870457\],itemid:\[001-99605\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{dmdocnumber:[870457],itemid:[001-99605]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
8. Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намірів і права [Текст] / В. Буткевич // Право України. – 2010. – № 10. – С. 60–87.
9. Handyside v. the United Kingdom [Electronic resource]: ECHR Judgment, 7 Dec. 1976 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:\[Handyside v. United Kingdom\],kphthesaurus:\[265\],documentcollectionid2:\[CASELAW\],itemid:\[001-57499\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:[Handyside v. United Kingdom],kphthesaurus:[265],documentcollectionid2:[CASELAW],itemid:[001-57499]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.

10. Wildhaber L. La place et l'avenir de la Convention européenne des droit de l'homme [Text] / L. Wildhaber // Bulletin des droit de l'homme / Institut Luxembourgeois des droit de l'homme. – 2005. – №11/12. – P. 51–54.

11. Evans V. The United Kingdom [Electronic resource]: ECHR Judgment, 10 Apr. 2007 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{languageisocode:\[ENG\],appno:\[6339/05\],documentcollectionid2:\[GRANDCHAMBER\],itemid:\[001-80046\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{languageisocode:[ENG],appno:[6339/05],documentcollectionid2:[GRANDCHAMBER],itemid:[001-80046]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.

12. T. v. The United Kingdom [Electronic resource]: ECHR Judgment, 16 Dec. 1999 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:\[T. v. the United Kingdom\], documentcollectionid2:\[GRANDCHAMBER, CHAMBER\], itemid: \[001-58593\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:[T. v. the United Kingdom], documentcollectionid2:[GRANDCHAMBER, CHAMBER], itemid: [001-58593]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.

13. Dudgeon v. the United Kingdom [Electronic resource]: ECHR Judgment, 22 Oct. 1981 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:\[Dudgeon v. the United Kingdom\], documentcollectionid2: \[GRANDCHAMBER, CHAMBER\], itemid: \[001-57473\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:[Dudgeon v. the United Kingdom], documentcollectionid2: [GRANDCHAMBER, CHAMBER], itemid: [001-57473]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.

14. A., B. and C. v. Ireland [Electronic resource]: ECHR Judgment, 16 Dec. 2010 // HUDOC. European Court of Human Rights. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:\[A,\u0418 and C v. Ireland\], documentcollectionid2: \[GRANDCHAMBER, CHAMBER\], itemid: \[001-102332\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{fulltext:[A,\u0418 and C v. Ireland], documentcollectionid2: [GRANDCHAMBER, CHAMBER], itemid: [001-102332]}) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.